

Semblança dels nous membres de la Secció Històrico-Arqueològica

Dolors Bramon i Planas va néixer a Banyoles el 31 de desembre de 1943. Estudià a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona i s'especialitzà en llengües semítiques, on fou deixeble de Joan Vernet, membre de l'Institut, del qual ella mateixa redactà la necrològica publicada en el vol. 5 d'aquesta revista, p. 117-119 / 239-240.

Tot just llicenciada amb Premi Extraordinari (1969), fou redactora de la gran majoria d'articles sobre el món semític a la *Gran enciclopèdia catalana* i coordinà les col·laboracions externes dins d'aquest àmbit.

Ha obtingut dues vegades el Premi d'Assaig Joan Fuster dels Premis Octubre del País Valencià. La primera, el 1976, amb el treball col·lectiu *Raons d'identitat del País Valencià* (Edicions 3 i 4, 1977). La seva aportació, «Una llengua, dues llengües, tres llengües», tracta de la parla dels andalusins valencians —o sarraïns, tal com eren coneguts a l'edat mitjana—: un dialecte de l'àrab, evidentment! La seva publicació obligà a un canvi de tàctica dels qui defensaven —sense raó— que el valencià era la llengua que haurien parlat els mossàrabs i els moros del país. La segona vegada (1981), el va guanyar amb l'obra *Contra moros i jueus* (Edicions 3 i 4, 1981), on estudia les discriminacions sofertes per les minories religioses al regne de València. Ha estat traduïda al castellà (Península, 1986) i a l'àrab (Ministeri de Cultura d'Egipte, 2005). De fet, un dels seus camps d'estudi són encara les minories religioses a la Corona catalanoaragonesa i recentment ha pres part activa en els diversos congressos de commemoració de l'expulsió dels moriscos que s'han celebrat.

L'any 1984 defensà la seva primera tesi doctoral destinada a comparar el text àrab del geògraf andalusí al-Zuhri amb una traducció castellana del segle XIV. En paraules del doctor Vernet quan proposà Dolors Bramon com a membre corresponent d'aquest Institut, l'any 1996, «es tracta d'una obra de gran erudició i que aporta nous detalls als fins llavors coneguts sobre els mètodes utilitzats pels traductors medievals. A més, dona a conèixer determinats episodis de la nostra vida cultural del segle XII i una sèrie de llegendes i idees etnològiques llavors en voga». Tal com Vernet mateix va concloure en el pròleg a la seva publicació (Ausa, 1991), l'autora «va resoldre amb enginy, geni i saber les dificultats de la seva recerca».

El tractat d'al-Zuhri permeté identificar, per exemple, la «rabitam de Cascall», que apareix en una escriptura de donació atorgada pel comte de Barcelona Ramon Berenguer III a l'abat del monestir de Sant Cugat del Vallès, l'any 1097, com la localitat actual de Sant Carles de la Ràpita, al Montsià. La descripció que en féu aquest escriptor àrab, que visità personalment la ràpita, fou el tema de la

ponència que Dolors Bramon presentà al congrés sobre les ràpites de 1989, que es publicà més tard (ICMA-CEROMDI, 1993). L'estudi atent dels textos dels geògrafs musulmans i el coneixement que té de la toponímia catalana, major i menor, li ha permès identificar els noms de lloc esmentats per un altre geògraf, al-Idrisi, en el treball publicat a l'homenatge a Emilio García Gómez, titulat «Identificación de algunos topónimos de la diócesis de Tortosa citados por al-Idrisi» (el Caire, 1998), tema reprès en el seu discurs de recepció a l'Institut d'Estudis Catalans, titulat *Reivindicació catalana del geògraf al-Idrisi* (2012). Alguns dels seus treballs sobre toponímia han estat recollits en el llibre editat en col·laboració amb Rosa Lluch Bramon, *Mots remots. Setze estudis d'història i de toponímia catalana* (Girona, Curbet, 2002).

De fet, la seva segona tesi, dirigida pel doctor Manuel Riu i defensada a la Facultat de Geografia i Història també amb Premi Extraordinari (1999), fou la resposta a un encàrrec de l'Institut d'Estudis Catalans: la continuació de les cròniques àrabs estudiades per J. M. Millàs i que, amb el títol *De quan érem o no musulmans. Textos del 713 al 1010 (continuació de l'obra de J. Ma Millàs i Vallicrosa)*, fou coeditada per l'Institut d'Estudis Catalans i Eumo l'any 2000 i en segona edició dos anys després. Amb l'estudi de 494 nous fragments a afegir als 131 exhumats per Millàs, aquesta obra marca un abans i un després en el coneixement del passat islàmic de les terres que avui configuren Catalunya i resulta de consulta obligada per al període altmedieval català.

Ha estat també molt notable la seva tasca com a filòloga en l'estudi dels manlleus de l'àrab en les llengües hispàniques, sobretot en el català, camp en el qual col·labora amb l'Oficina d'Onomàstica i amb les Oficines Lexicogràfiques de l'IEC i amb el Termcat des de l'any 2002. Pel seu treball sobre arabismes ha rebut el XXIV Premi a la Normalització Lingüística concedit per l'Ateneu Cultural de Girona (2010). En el camp de la filologia, cal destacar també el seu article «Aglutinación y deglutinación del artículo en arabismos del castellano y del catalán», publicat a *Vox Romanica* (1987).

La doctora Bramon ha demostrat estar especialment preparada per a l'estudi dels temes que fan referència a la història política, social i econòmica dels musulmans. Així ho palesen les seves nombroses i valuoses publicacions sobre l'islam andalusí i sobre mudèjars i moriscos. També s'ha ocupat eficientment de la història dels jueus medievals. Territorialment, la seva recerca abasta totes les terres avui de llengua catalana, llevat de l'Algúria.

Una altra vessant important de Dolors Bramon és el seu ampli treball sobre l'islam com a religió. Són molt conegu-

des, entre altres, les seves obres *Obertura a l'islam* (Fundació Joan Maragall i Cruïlla, 2001 i 2002) i *Ser dona i musulmana* (Cruïlla, 2007 i 2008), ambdues prologades per Antoni Matabosch i traduïdes al castellà, amb pròleg de Joan Vernet, la primera (Crítica, 2002 i 2009), i del teòleg Juan José Tamayo, la segona (Bellaterra, 2009). Cal assenyalar també el seu treball com a experta en l'islam en la segona edició del *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (2007) i la seva reiterada participació en actes organitzats tant per centres religiosos catòlics i musulmans com per entitats laiques.

També ha estat la directora i editora del llibre *Lluís de Santàngel: un nou home, un nou món* (Generalitat Valenciana, 1992), que es va fer per acompanyar l'exposició commemorativa del cinquè centenari del descobriment d'Amèrica i que tingué una versió en castellà, publicada a Sevilla el mateix any, per acompanyar la mateixa exposició traslladada a aquesta ciutat.

Des de 1987 és professora titular del Departament de Filologia Semítica de la Universitat de Barcelona, i de l'Insti-

tut Superior de Ciències Religioses des de l'any 2004, i ha fet nombrosos cursos —monogràfics, d'estiu, de doctorat i de màster— sobre temes no previstos en els plans d'estudi en diverses universitats, fundacions i institucions nacionals i estrangeres. És de remarcar que la seva participació ha estat sol·licitada per totes les universitats catalanes i valencianes i per la de les Illes Balears.

Destaco, finalment, que, al marge de la seva dedicació a la universitat en els àmbits d'ensenyament i de recerca, ha pres part activa i compromesa en la vida intel·lectual dels Països Catalans.

La Secció Històrico-Arqueològica i, en general, l'Institut d'Estudis Catalans necessitaven una persona especialista en el món islàmic i per això vam pensar en Dolors Bramon per tal de cobrir una de les vacants de membres numeraris, i ja s'ha incorporat a les tasques de l'IEC.

MARIA TERESA FERRER

Jordi Casassas i Ymbert va néixer el 1948 a Barcelona. Estudià a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona, on és catedràtic d'Història Contemporània i té sis trams de recerca, que és el nombre màxim que es pot aconseguir. Va començar a la Universitat de Barcelona com a professor encarregat de curs el 1974. Esdevingué professor titular el 1984 i accedí a la condició de catedràtic el 1990.

Va presentar la seva tesi doctoral el 1977 a la Universitat de Barcelona amb la màxima qualificació. Amb aquesta tesi començava una línia d'investigació que ampliaria i diversificaria en el futur, però que ja no abandonaria: l'estudi de la implicació cívica dels intel·lectuals a la Catalunya contemporània, d'aquells que ell ha denominat «intel·lectuals-professionals», els *civil servants* d'un Estat regional català. El 1978 ja va oferir un resum de la seva tesi a la revista *Recerques* i el 1980 Curial va editar-la amb el títol *Jaume Bofill i Mates, 1878-1933: l'adscripció social i l'evolució política*. L'any anterior havia publicat i analitzat a la prestigiosa col·lecció «Antologia Catalana» d'Edicions 62 un text cabdal de Bofill i Mates: *Prat de la Riba i la cultura catalana*.

El 1983, Jordi Casassas va ser un animador entusiasta d'una gran empresa, patrocinada per la Diputació de Barcelona i editada per La Magrana: la «Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català». Formà part del comitè directiu de la col·lecció, en la qual prologà i edità tres obres. Fou qui hi va publicar més dels membres del consell directiu de la «Biblioteca». Així, tingué cura de l'edició, el 1983, de *L'Altra Concòrdia i altres textos* de Bofill i Mates; del llibre *Una política catalana i altres escrits*, del mateix autor, l'any 1986; d'un recull de textos de Francesc Cambó amb el títol *El catalanisme regeneracionista* (1990), i, finalment, prologà i edità *La Nacionalitat Catalana* d'Enric Prat de la Riba el 1992. El 1993, amb trenta-dos títols pu-

blicats per la «Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català», la Diputació de Barcelona deixà d'interessar-se per la col·lecció, que restà interrompuda. Avui continua sent una contribució cabdal a la història del pensament polític català i és de consulta obligada.

El 1986, Jordi Casassas publicà un dels seus llibres individuals més importants: *L'Ateneu Barcelonès. Dels seus orígens als nostres dies*. Vint anys més tard dirigiria, com a màxim especialista en el tema, una nova obra col·lectiva sobre la institució: *L'Ateneu i Barcelona, un segle i mig d'acció cultural*.

El 1990 apareix un llibre seu que resulta fonamental per entendre el passat del catalanisme abans dels seus primers èxits electorals: *Entre Escil·la i Caribdis: el catalanisme i la Catalunya conservadora de la segona meitat del segle XIX*. Fou editat per La Magrana.

Al marge de les obres ja esmentades, el 1983 publicà a l'editorial Anthropos un recull documental sobre la dictadura de Primo de Rivera. Amb altres autors, com Josep Termes, contribuï al llibre *El nacionalisme com a ideologia*. Tres anys després fou coautor amb Termes de l'obra *El futur del catalanisme*. Tots dos llibres foren editats per Proa.

Al llarg dels anys noranta, Jordi Casassas fou requerit per a dirigir diverses obres col·lectives com ara el volum vuitè d'*Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*, una publicació d'Enciclopèdia Catalana. D'aquesta obra, en dirigí la part dedicada al període 1900-1930. Un altre llibre col·lectiu que programà i dirigí fou *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya, 1808-1975: Materials per a un assaig d'història cultural del món català contemporani*. En aquesta obra, Casassas apareixia al costat de dotze autors més, a la major part dels quals els havia dirigit la tesi doctoral i que formen part de l'extens nucli que gira al seu entorn: el Grup d'Estu-

dis d'Història de la Cultura i dels Intel·lectuals, GEHCI. Aquest grup no sols organitza trobades regulars i debats, sinó que el 1998 donà lloc a l'aparició d'una revista que ja ha publicat quinze números, cada vegada més extensos, i que es diu *Cercles, revista d'història cultural*. L'edita la Universitat de Barcelona.

Des del 1998, Casassas ha promogut l'intercanvi i la història comparada per mitjà de la Xarxa Mediterrània d'Història Cultural amb catorze sessions de treball celebrades fins al 2011 amb la participació d'historiadors italians, francesos i grecs. En aquests simposis, sempre referits a la globalitat de l'àrea mediterrània europea durant els segles XIX i XX, s'han tractat temes com ara la confrontació entre democràcia i dictadura, la identitat nacional, les elits culturals i la modernització política, el paper de la premsa en la modernització cultural i els intel·lectuals i les dictadures, entre d'altres.

El 2001, Casassas és requerit per la Generalitat de Catalunya com a comissari i guionista de l'exposició itinerant *Catalunya, terra d'acollida*, que sortí de Barcelona cap a Madrid, Valladolid, Santiago de Compostel·la, Badajoz, Sevilla i Las Palmas de Gran Canaria, en un esforç per a donar una imatge positiva i no deformada de Catalunya a la resta d'Espanya i també als ciutadans del Principat. Hi és ben present l'aposta per una visió oberta del catalanisme, basada en la història recent. Relacionat amb aquest esforç, el 2006 publica el llibre *Cataluña y la España plural. Discursos políticos*, que recull textos del 1901 al 1991.

El 2003 apareix un altre llibre seu de gran interès, que fou resultat d'una exposició al Centre de Cultura Contemporània de Barcelona de la qual Casassas va ser responsable. Ens referim a *Josep Tarradellas o la reivindicació de la memòria*. Aquest mateix any apareix una obra col·lectiva de gran transcendència i de la qual ell és codirector: el *Diccionari d'historiografia catalana*. Molt relacionat amb el treball de Jordi Casassas a l'arxiu Tarradellas de Poblet és el fet que hagi prologat l'edició d'una font de gran valor, apareguda en dos volums: *Crònica de la Guerra Civil a Catalunya: Crònica diària de la Generalitat de Catalunya*, editada per Dau el 2009.

Si dins la difusió exterior de la identitat catalana Casassas publicà a París l'any 2004 *Le nationalisme catalan*, a l'interior, l'any abans havia estat l'autor de la darrera part de l'últim volum de la *Història de la Generalitat i dels seus presidents*, publicada per Enciclopèdia Catalana.

El 2004, Casassas rep el Premi Ramon Trias Fargas pel seu llibre *El temps de la nació. Estudis sobre el problema de les identitats*.

Cal remarcar que Jordi Casassas no sols és un investigador infatigable i un promotor d'obres col·lectives, sinó que també té dots eminents per a la gestió acadèmica. Entre el anys 1999 i 2005, amb dos mandats consecutius, va dirigir el Departament d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona. Amb tacte i eficàcia donà resposta als problemes que es plantejaven en un departament tan extens i heterogeni com aquell.

Cal fer esment dels darrers llibres de Jordi Casassas. Amb Francisco Gracia i Josep M. Fullola escrigué la part dedicada a la restauració vuitcentista de la Universitat de Barcelona fins al 1931, dins el llibre de l'exposició *La Universitat de Barcelona. Libertas perfundet omnia luce*, que tingué lloc el 2008. L'any següent sortí a la llum un altre dels llibres col·lectius promoguts per ell: *Les identitats a la Catalunya contemporània*. I finalment l'editorial Afers publicà el mateix any el seu llibre individual potser més ric en idees originals, una obra que és a la vegada fruit de la recerca d'arxiu i de la síntesi interpretativa: *La Fàbrica de les Idees: política i cultura a la Catalunya del segle XX*. És una obra de maduresa en la qual Casassas exerceix no sols d'historiador, sinó d'intel·lectual compromès amb els problemes de la seva societat per sobre de partidismes i prejudicis i preocupat pel futur del seu país.

Seria inacabable esmentar tots els capítols de llibres, articles científics i ponències de congressos de Jordi Casassas. Però no voldríem oblidar dos llibres, alhora de recerca i síntesi, que no formen part de les seves línies predominants d'investigació i que donen idea de la seva capacitat per abordar els temes més diversos: *La Companyia Transatlàntica* (1987), escrit amb Santiago Riera i Tuèbols, i la *Història de la Federació Catalana de Caixes d'Estalvi* (2008), de la qual és autor únic.

Pel que fa a l'IEC, convé recordar que Jordi Casassas ha participat en activitats rellevants de l'Institut. Així, fou un dels redactors del primer report de la recerca en història a Catalunya i presentà sengles ponències al simposi sobre «Puig i Cadafalch i la Catalunya contemporània» (2001) i al dedicat a «Història de la historiografia catalana» (2003). També acaba de col·laborar en la *Història de la Generalitat de Catalunya*, editada per l'Institut.

ALBERT BALCELLS